

Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı

Şəki Su və Kanalizasiya Fizibilite Tədqiqatı Layihəsi

Ətraf Mühit və Sosial (E&S) Qiymətləndirmə və Audit Hesabatının Qeyri-Texniki Xülasəsi Son Versiya

İstinad:

00 | 19 Yanvar 2026

© <https://www.azernews.az/nation/57590.html>

Bu hesabat müştərimizin xüsusi göstərişləri və tələbləri nəzərə alınmaqla hazırlanmışdır. Üçüncü tərəflər üçün nəzərdə tutulmamışdır və onlar tərəfindən etibarlı hesab edilməməlidir. Üçüncü tərəflərə qarşı hər hansı məsuliyyət öhdəliyi qəbul edilmir.

İş nömrəsi 307952-00

Arup Mühəndislik və Müşavirlik Limited Şirkəti
MM Plaza Nispetiye Mah. Baslik Sok. No: 3 Kat 1
34340 Levent, İstanbul
Türkiye
arup.com

Sənədin Verifikasiyası

Layihənin adı Şəki Su və Kanalizasiya Fizibilite Tədqiqatı Layihəsi
Sənədin adı Ətraf Mühit və Sosial (E&S) Qiymətləndirmə və Audit Hesabatının Qeyri-Texniki Xülasəsi Son Versiya
İş nömrəsi 307952-00
Sənəd istinadı
Fayl İstinadı

Reviziya	Tarix	Fayl Adı
00	19/01/2026	Təsvir

	Hazırlayan	Yoxlayan	Təsdiqləyən
Ad	Arup	Ayşegül Ögüt	
Signature			

Fayl Adı

Təsvir

	Hazırlayan	Yoxlayan	Təsdiqləyən
Ad	Arup	Elshan Rustamov	
İmza			

Fayl Adı

Təsvir

	Hazırlayan	Yoxlayan	Təsdiqləyən
Ad			
İmza			

Sənədlə Birlikdə Sənədin Doğrulanmasını Tərtib Et

Mezmun	II
Şəkillər	III
Qısaltmalar Siyahısı	IV
1. Layihə Təsviri	1
2. Layihənin Fondu	3
2.1 Layihənin Məqsədi	3
2.2 Hüquqi aspektlər və müvafiq ətraf mühit və sosial qanunlara uyğunluq	3
2.3 Layihənin inkişafı və planlaşdırılması tarixi	4
3. Layihənin Prosesi	5
4. Ətraf mühitin faydaları, mənfi təsirləri və yüngülləşdirmə tədbirləri	6
4.1 Su Resursları, Təsirləri və İdarəetmə Tədbirləri	6
4.2 Habitatlar, Ekologiya (Flora və Fauna) və Təbii Mühafizə, Təsirlər və İdarəetmə Tədbirləri	6
4.3 Landşaft və Vizual Təsirlər, Təsirlər və İdarəetmə Tədbirləri	7
4.4 Hava Keyfiyyəti, Təsirləri və İdarəetmə Tədbirləri	7
4.5 İqlim Şərtləri və Meteorologiya	8
4.6 Səs və Vibrasiya	8
4.7 Torpaq	9
4.8 Tullantıların İdarə Edilməsi	9
4.9 Siyasət, Qanun və Digər Planlarla Uyğunluq	10
4.10 Ətraf Mühit İdarəetmə Planları, Yüngülləşdirmə Tədbirləri və Kompensasiya Tədbirləri	10
5. Sosial Faydalar, Zərərli Təsirlər və Yüngülləşdirmə Tədbirləri	11
5.1 Yerli İqtisadiyyat	11
5.2 İşlə təminat	11
5.3 İş şəraiti, əmək idarəçiliyi və peşə sağlamlığı və təhlükəsizliyi	12
5.4 Torpaq İstifadəsi və Torpaq Alınması və Yenidən Köçürmə	12
5.5 Mövcud İnfrastruktur Üzərində Təsirlər	13
5.6 Nəqliyyat və Əlçatanlıq İdarəçiliyi	14
5.7 Podratçı İdarəetməsi	15
5.8 İctimai Sağlamlıq və Təhlükəsizlik	15
5.9 Həssas və Dezavantajlı Qruplar	15
5.10 Mədəni İrs, Təsirlər və İdarəetmə Tədbirləri	15
5.11 Sosial İdarəetmə Planları, Yüngülləşdirmə Tədbirləri və Kompensasiya Tədbirləri	16
5.12 Təsirlərin Monitorinqi	17
6. Tərəfdaşlarla Əlaqə	19
7. Şikayət Mexanizmi	20

7.1	Xarici Şikayət Mexanizmi	20
7.2	İşçi Şikayət Mexanizmi	20
8.	Əlaqədar Təsisatlar	22

Şəkillər

Şəkil 1:	Layihə Sahəsi Xəritəsi	2
----------	------------------------	---

Qısaltmalar Siyahısı

Qısaltma	Terminin Azərbaycan dilində qarşılığı
ADSEA	Azərbaycan Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyi
DFC	Tikilməkdə olan Obyektlər üzrə Direktorluq
EBRD	Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı
EIA	Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi
ESAA	Ətraf Mühitə və Sosial Qiymətləndirmə və Audit
E&S	Ətraf Mühitə və Sosial
EU	Avropa İttifaqı
GM	Şikayət Mexanizmi
KfW	Alman İnkişaf Bankı
OHS	Əmək Mühafizəsi və Təhlükəsizliyi
PIU	Layihənin İcra Qrupu
PR	Performans Tələbi
RWAS	Regional Meliorasiya Xidmətləri
SEP	Maraqlı Tərəflərlə Əlaqə Planı
UNESCO	BMT-nin Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı
WWTP	Çirkab Suların Təmizlənməsi Qurğusu

1. Layihə Təsviri

Şəki Su və Kanalizasiya Mühəndislik Tədqiqatı Layihəsi ("Layihə"), Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (AYİB) tərəfindən dəstəklənir, Şəki şəhərində, tarixi əhəmiyyətə malik olan şimal-qərbi Azərbaycanda, su təchizatı, sanitariya və kanalizasiya xidmətlərini yaxşılaşdırmaq məqsədini güdən əhəmiyyətli infrastruktur sərmayəsidir.

Layihə aşağıdakı komponentlərdən ibarətdir.:

- Şəki şəhərində təxminən 102.7 km içməli su təchizatı şəbəkəsi, 148.3 km tullantı suyu toplama şəbəkəsi və 48.7 km yağış suyu şəbəkəsinin tikintisi. Su şəbəkəsinə 5,750 m³ ümumi tutuma malik üç rezervuarın inşası və su təchizatı üçün SCADA sisteminin qurulması daxildir.
- Kiş, Oxud və Gökhmüd kəndləri üçün Kiş çayının qərb sahilində 146.4 km içməli su təchizatı sistemi və təxminən 151.2 km tullantı suyu toplama şəbəkəsinin layihələndirilməsi və tikintisi. Əlavə olaraq, üç kənd üçün 12,500 m³ ümumi tutuma malik altı yeni rezervuar, su şəbəkəsi üçün üç nasos stansiyası, tullantı suyu şəbəkəsi üçün üç nasos stansiyası və bir dezinfeksiya qurğusu da planlaşdırılır.
- Gündəlik 16,000 m³ proqnozlaşdırılan tutuma malik bioloji tullantı suyu təmizləmə zavodunun (WWTP) tamamlanması, ətraf mühit və ictimai sağlamlıq yaxşılıqlarını dəstəkləyir. Mövcud zavod layihəsinə əlavə olaraq, günəş istilik sistemli şlam qurudma obyektı, qurudulmuş şlam üçün müvəqqəti anbar və zavodun enerji ehtiyaclarını qismən qarşılamaq üçün 0.8 MWp PV zavodu mövcud WWTP sahəsində inşa ediləcək.
- Əlavə olaraq, tikilmiş şəbəkələrin səmərəli işləməsi və saxlanılması üçün texniki avadanlıq və maşınlar alınacaq.

Bu investisiya, su və kanalizasiya xidmətlərinin təqdimatında uzun müddət davam edən boşluqları aradan qaldırmağı hədəfləyir, tikintinin 30 ay davam etməsi gözlənilir. İcraçı agentlik, Azərbaycan Dövlət Su Təsərrüfatı Agentliyi (ADSEA), Tikinti Altında Olan Objeqlər İdarəsi (DFC) və Regional Su Meliorasiya Xidmətləri (RWAS) vasitəsilə layihəni idarə edəcək, zirkə tikinti dövründə ~1,200 nəfərlik işçi qüvvəsi ilə yerli işə qəbul etməyə üstünlük verəcək.

Ümumilikdə, layihənin məqsədi suya çıxışı artırmaq, ətraf mühitin qorunması və xidmətin etibarlılığını təmin etməkdir, eyni zamanda milli və beynəlxalq ətraf mühit və sosial (E&S) standartlarına riayət etməklə.

Layihə sahəsi aşağıdakı şəkildə göstərilmişdir:

Şəkil 1: Layihə Sahəsi Xəritəsi

2. Layihənin Fondu

2.1 Layihənin Məqsədi

Şəki İcməli Su, Yağış Suyu və Kanalizasiya Layihəsi, Şəki şəhərində su təchizatı, sanitariya və drenaj sistemlərində uzun müddətdir mövcud olan çatışmazlıqları aradan qaldırmağa yönəlmiş şəhər infrastrukturuna strateji sərmayəni təmsil edir. Əhalisi təxminən 68,000 olan və ipək istehsalı, kənd təsərrüfatı və tekstil istehsalı ilə zəngin mədəni və iqtisadi irsə malik olan Şəki, sakinlərinə etibarlı və təhlükəsiz su xidmətləri təqdim etməkdə davamlı çətinliklərlə üzləşmişdir. Alman İnkişaf Bankı (KfW) tərəfindən dəstəklənən böyük bir təşəbbüs də daxil olmaqla, əvvəlki cəhdlər, inkişaf üçün əsasları qoymuş, lakin tam icra olunmamışdır, bu da xidmət əhatəsi və infrastruktur keyfiyyətində kritik boşluqlar buraxmışdır.

Ətraf mühit baxımından, köhnəlmiş infrastruktur sızmalara, səmərəsiz su istifadəsinə və yerüstü və yeraltı suyun çirklənməsinə səbəb olmuşdur. Tamamlanmamış kanalizasiya müalicəsi, müalicə olunmamış axıntıların hələ də mühitə daxil olmasına səbəb olur, bu da su keyfiyyətinə, bioloji müxtəlifliyə və ictimai sağlamlığa təsir edir. Sosial baxımdan, şəhərin əhalisinin təxminən 78%-i yaxşılaşdırılmış su və sanitariya xidmətlərinə çıxış əldə edir. Lakin bəzi bölgələr xidmət boşluqları ilə üzləşir. Zəif qruplar, o cümlədən qadınlar, aşağı gəlirli ailələr və əlilliyi olan şəxslər etibarlı xidmətlərə nisbətən məhdud çıxışa malikdir. Şəhər həmçinin xidmət əhatəsi, iş imkanları və sağlamlıq nəticələri baxımından şəhər-kənd fərqlilikləri yaşayır.

Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (EBRD) tərəfindən dəstəklənən bu yeni layihə, Azərbaycanın su sektorunda son dövrlərdə baş verən islahatlar üzərində qurulmuşdur ki, bu da köhnə su idarəetmə qurumlarının ləğv edilməsini və Azərbaycan Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyinin (ASWRA, ADSEA) yaradılmasını əhatə edir.

Layihənin əsaslandırılması, 2019-cu ildən etibarən daxili maliyyələşdirmə vasitəsilə əldə edilən əhəmiyyətli irəliləyişlə daha da güclənir ki, bu da su və kanalizasiya şəbəkələrinin genişləndirilməsini və şəhərin əhalisinin üçdə birindən çoxuna çıxışın yaxşılaşdırılmasını təmin etmişdir.

2.2 Hüquqi aspektlər və müvafiq ətraf mühit və sosial qanunlara uyğunluq

Layihə, həm milli, həm də beynəlxalq ekoloji və sosial çərçivələrə tam uyğun olaraq hazırlanmışdır. Əsas Azərbaycan qanunvericiliyinə Ekoloji Təsirin Qiymətləndirilməsi üzrə Qanun (2018), Ekoloji Mühafizə Qanunu (1999), Dövlət ehtiyacları üçün torpaq əldə edilməsi haqqında Qanun (2010), Mülki Məcəllə (1999), Su Məcəlləsi (1998) və Əmək Məcəlləsi (1999) daxildir. Bu hüquqi alətlər layihənin ekoloji mühafizə, dayanıqlı resurs istifadəsi və icma hüquqlarını nəzərə almasını təmin edir.

Beynəlxalq səviyyədə layihə EBRD-nin Ekoloji və Sosial Siyasətinə (2019) və ona bağlı Performans Tələblərinə (PR) uyğun olaraq, həmçinin EIA Direktivi, Kanalizasiya Su Təmizləmə Direktivi və Su Çərçivə Direktivi kimi müvafiq AB Direktivlərinə riayət edir. Layihə, həmçinin, Ekvator Prinsipləri IV-ün prinsiplərini əks etdirir və beynəlxalq insan hüquqları və əmək konvensiyaları ilə uyğunlaşır. Layihə, ESAP-da təsvir olunan tədbirlərin həyata keçirilməsi ilə icməli su keyfiyyəti, şəhər kanalizasiya suyu təmizlənməsi və çirkab idarəçiliyi üzrə milli və AB standartlarına uyğunluğa nail olacaq.

Layihə fəaliyyətləri tələb olunan tənzimləyici sərəhdələr daxilindədir və ekoloji və sosial qiymətləndirmələri tetikleyir. Ekoloji və Sosial Qiymətləndirmə (ESA) prosesi, EBRD PR, AB EIA Direktivi ilə uyğunluğun təmin edilməsini əlavə edir, bu da müvafiq azaldılma və idarəetmə çərçivələrinin ən yaxşı təcrübə standartlarına uyğun olduğunu təsdiqləyir.

Qiymətləndirmə, bioloji müxtəliflik (məsələn, çay ekosistemləri və şəhər floru), mədəni irs (Şəki'nin UNESCO-nun siyahısında olan abidələri) və pis drenaj və durğun su səbəbindən icma sağlamlığı riskləri baxımından lokalizasiya olunmuş həssaslıqları müəyyən etdi. ESA, bu şərtlərin layihənin dizayn, planlaşdırma və əməliyyat mərhələlərinə daxil edilməsini təmin edir. Bu integrasiya olunmuş yanaşma,

layihənin yalnız texniki və əməliyyat məqsədlərinə çatmasını deyil, həm də inklüziv inkişafı təşviq etməsini, mədəni irsi qorumasını və icma rifahını artırmasını təmin edir.

2.3 Layihənin inkişafı və planlaşdırılması tarixi

Şəki Su və Kanalizasiya Layihəsinin başlanğıcı 2010-cu ilə gedib çıxır, o zaman Azərbaycan Hökuməti Alman İnkişaf Bankı (KfW) tərəfindən maliyyələşdirilən Açıq İctimai İnfrastruktur Proqramı II-ni başladıb. Həmin dövrdə layihə Şəkidə uzun müddətdir mövcud olan infrastruktur çatışmazlıqlarını aradan qaldırmağa çalışırdı. Lakin maliyyə, institusional və icra məhdudiyyətləri səbəbindən planlaşdırılan investisiyaların yalnız 44%-i reallaşdı.

2019-cu ildən etibarən Hökumət daxili vəsaitlərdən istifadə edərək infrastruktur inkişafını davam etdirmişdir. Bu, quyuların, əsas su xətləri və kanalizasiya şəbəkələrinin quraşdırılmasını əhatə edirdi. Əhəmiyyətli irəliləyiş əldə olunmasına baxmayaraq, şəhərin və ətraf kəndlərin böyük hissələri tam xidmətlərdən məhrum qaldı.

2024-cü ilin aprelində Azərbaycan əhəmiyyətli institusional islahatlar həyata keçirdi, Azərbaycan Dövlət Su Resursları Agentliyini (ADSEA) yaradaraq, indi milli su infrastrukturuna nəzarət edir. Konsolidasiya olunmuş mandat və EBRD-dən dəstək ilə ADSEA indi ilkin layihəni yenidən aktivləşdirir və genişləndirir. Cari dizayn keçmiş mərhələlərdən, son demoqrafik və ekoloji dəyişikliklərdən, eləcə də inkişaf edən tənzimləmə mühitindən dərsləri özündə birləşdirir..

3. Layihənin Prosesi

Ətraf Mühit və Sosial Qiymətləndirmə və Auditi (ESAA) prosesi EBRD-nin 2019-cu il Ətraf Mühit və Sosial Siyasətinə uyğun olaraq həyata keçirilib. ESAA milli hüquqi tələblərə, AB direktivlərinə və müvafiq beynəlxalq razılaşmalara uyğunluğu nəzərdən keçirib. İctimai müzakirələr, yerində ziyarətlər, auditlər və maraqlı tərəflərin xəritələşdirilməsi qiymətləndirmə metodologiyasının bir hissəsi olub.

Layihə EBRD PR-ə uyğun olaraq B Kateqoriyasına aid edilib, bu da təsirlərin lokal, məhdud və idarə edilə bilən olduğunu bildirir. Sosial və ətraf mühit şəraitini, riskləri və həssaslıqları qiymətləndirmək üçün geniş bazanın məlumat toplanması aparılıb.

Maraqlı tərəflərlə əlaqə icma toplantıları, həssas qruplarla müsahibələr və yerli hakimiyyət orqanları ilə koordinasiya vasitəsilə həyata keçirilib. Maraqlı tərəflər tərəfindən irəli sürülən narahatlıqlar - məsələn, müvəqqəti tikinti pozuntuları, torpağa giriş və ya su keyfiyyəti - layihənin ətraf mühit və sosial fəaliyyət planına daxil edilib.

Milli EIA proseduruna riayət ediləcək və ESAA AB EIA Direktivi ilə uyğunluğu təsdiqləyir. Bütün planlaşdırılan yüngülləşdirmə və idarəetmə strategiyaları açıqlanacaq və maraqlı tərəflərin narahatlıqlarına uyğunluğu və cavabdehliyi təmin etmək üçün izlənəcək..

4. Ətraf mühitin faydaları, mənfi təsirləri və yüngülləşdirmə tədbirləri

4.1 Su Resursları, Təsirləri və İdarəetmə Tədbirləri

Şəki, Kiş çayı hövzəsində yerləşir və kənd təsərrüfatını dəstəkləyən, içməli su təmin edən və şəhərin düzülüşünü təsir edən çaylar, axınlar və dağlardan qidalanan kanallar şəbəkəsi ilə formalaşır. Bu su mənbələri region üçün vacib olsa da, yağışlar zamanı selə də səbəb ola bilər və iqlim dəyişikliyi su səviyyələrinə və mövsümi axın naxışlarına təsir etməyə başlayır.

Şəhərin su təchizatı əsasən Kiş çayı hövzəsindəki sub-artizian quyularından və Gürcana çayından gəlir. Kiş çayı Böyük Qafqaz dağlarından, Gürcana çayı isə həmin dağların ətəklərindən başlayır.

Tikinti zamanı həm səth, həm də yeraltı su mənbələrinin çirklənmə riski vardır. Bu, təsadüfi dökülmələr və ya tikinti maşınlarından yanacaq, yağ və ya digər təhlükəli maddələrin sızması nəticəsində baş verə bilər. Aşkar torpaq və ya material yığımlarından axın, yaxınlıqdakı su mənbələrinə çöküntü və çirkləndiriciləri daşıya bilər, suyun keyfiyyətini azaldar. Saytda böyük miqdarda kimyəvi maddələrin saxlanılmayacağı üçün ümumi risk nisbətən aşağıdır, lakin diqqətli idarəetmə hələ də tələb olunur. Yanlış tullantıların idarə edilməsi, beton yuyulma suyu atılması və ya drenaj naxışlarının dəyişməsi çirklənmə riskini artırma bilər. Bu təsirlər düzgün idarə edildikdə qısa müddətli və lokalizə olunmuş olacağı gözlənilir.

Layihə fəaliyyətə başladığında, su çirklənməsi riski, yenilənmiş tullantı suyu müalicə və yağış suyu sistemləri sayəsində əhəmiyyətli dərəcədə azalacaq. Bu qurğular suyu effektiv müalicə etməyə və zərərli axını önləməyə kömək edərək yerli çayları və axınları qorumaq üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Tullantı suyu müalicə zavodundan yaranan çamurun diqqətlə idarə edilməsi tələb olunacaq. Qısa müddətdə, bu, zavod sahəsində müəyyən olunmuş bir ərazidə saxlanılacaq. Zamanla, çamur həcmi stabil olduqda, yandırma və ya şəhərin sərt tullantı sistemində inteqrasiya kimi daha inkişaf etmiş variantlar nəzərdən keçirilə bilər. Müalicə olunmuş tullantı suyu və çamurun müntəzəm test edilməsi və monitorinqi vacib olacaq, ideal olaraq prosedurlar, cədvəllər və məsuliyyətləri müəyyən edən rəsmi Ekoloji və Sosial Monitorinq Planı altında.

Kiçik risklər, məsələn, sızmalar, avadanlıq nasazlıqları və ya çamurun pis idarə edilməsi qalsa da, bunlar gündəlik baxım və düzgün əməliyyat nəzarəti vasitəsilə effektiv şəkildə idarə oluna bilər. Bu tədbirlər həyata keçirildikdə, müalicə olunmuş tullantı suyunun ətraf mühitə minimal risk yaratması gözlənilir..

4.2 Habitatlar, Ekologiya (Flora və Fauna) və Təbii Mühafizə, Təsirlər və İdarəetmə Tədbirləri

Layihə sıx urbanizasiya olunmuş bir ərazidə yerləşir və heç bir milli mühafizə olunan zonalarla kəsişmir. Lakin, Şəki Əhəmiyyətli Quş və Bioloji Müxtəliflik Sahəsi (IBA) ilə qismən üst-üstə düşür və Şəki Yüksəklikləri, Zaqatala-İlisi, Şahdağ Milli Parkı və Mingəçevir–Turyançay mühafizə olunan sahəsi kimi bir neçə ekoloji dəyərli yerlərə yaxın yerləşir. Əlavə olaraq, mövcud sahə məlumatları və yaşayış mühiti xüsusiyyətlərinə əsaslanaraq, Layihə sahəsinin birbaşa təsir edəcəyi heç bir Tənqidi Yaşayış Yeri (CH) və ya Prioritet Bioloji Xüsusiyyətlər (PBF) gözlənilir. Əksər tikinti işlərinin mövcud yollarda və əvvəllər pozulmuş torpaqlarda aparılmasına baxmayaraq, yetkin ağaclar, çay sahilləri və bitki örtüyü olan dəhlizlər kimi kiçik, lakin mühüm yaşayış mühitləri hələ də şəhər mənzərəsi daxilində mövcuddur və diqqətli mühafizəyə ehtiyac duyur.

Tikinti zamanı əsas ekoloji risklər yaşayış mühitinin pozulması və mühitin pisləşməsi ilə bağlıdır. Bu, quşlar və yarasalar üçün yuva və dincəlmə yerlərini məhv edə biləcək ağacların kəsilməsi və ya budanması kimi fəaliyyətləri əhatə edir ki, bu da EBRD rəhbərliyi altında prioritet növlər hesab olunur. Səs, vibrasiya və süni işıq da yabani təbiəti narahat edə bilər, xüsusilə də yetişdirmə və ya miqrasiya kimi həssas dövrlərdə. Torpağın pozulması və bitki örtüyünün təmizlənməsi invaziv bitki növlərinin yayılmasını təşviq edə bilər, çaylar yaxınlığındakı işlər isə su kənarı zonalarına və akvatik yaşayış mühitlərinə zərər verə bilər, o cümlədən Mingəçevir Su Anbarı ilə bağlı olanlar.

Prioritet növlərin mövcudluğu və beynəlxalq səviyyədə tanınmış IBA ilə üst-üstə düşməsi nəzərə alınaraq, potensial təsirlər orta hesab olunur. Onların yerli və müvəqqəti olması gözlənilir, lakin düzgün yüngülləşdirmə olmadan əhəmiyyətli ola bilər. Bu riskləri idarə etmək üçün layihə, tikintidən əvvəl ekoloji araşdırmalar, bitkilərin diqqətli idarə edilməsi, həssas mövsimləri qaçınmaq üçün işlərin zamanlaması, çirklənmənin idarə edilməsi və yerli bitki növlərini istifadə edərək yaşayış mühitinin bərpası kimi tədbirləri həyata keçirəcək.

İşləmə mərhələsində bioloji müxtəliflik təsirləri daha az birbaşa, lakin hələ də mühümdür. Əsas narahatlıq, xüsusilə çay axınlarının aşağı olduğu quraq dövrlərdə düzgün müalicə edilməmiş tullantı sularının buraxılması potensialıdır ki, bu da akvatik ekosistemlərə zərər verə bilər. Yaşıl sahələrin, məsələn, ağaclı küçələr və bitki örtüyü olan dəhlizlərin saxlanılması, onların ekoloji funksiyasını qorumaq üçün vacib olacaq. Davamlı qayğı olmadan, bu sahələr pisləşə bilər və artan şəhər fəaliyyəti yaşayış mühitlərini daha da parçalaya və yerli yabani təbiəti narahat edə bilər..

4.3 Landşaft və Vizual Təsirlər, Təsirlər və İdarəetmə Tədbirləri

Şəki Böyük Qafqaz Dağlarının ətəklərində, Alazan Ayrıçay Vadisinin şimal kənarında yerləşir. Şəhər, vadidən şimaldan cənuba axan Kiç çayı tərəfindən formalaşmış dik eroziya konusunun üzərində inşa edilmişdir. Tarixən, Şəki çayın sağ sahilində yerləşirdi, lakin 1772-ci ildə vulkan-seysmik hadisə nəticəsində baş verən dağıdıcı palçıq axını şəhərin indiki yerinə köçürülməsinə səbəb oldu.

Şəhərin ərazisi əsasən şimaldan cənuba doğru meyillidir, bəzi şərq-qərb meyilləri ilə. Onun tarixi mərkəzi, ənənəvi şəhər düzülüşünü əks etdirən dar, dik küçələrlə doludur. Şəkinin UNESCO-nun Dünya İrs Siyahısında olması, onun mədəni irsinin və unikal vizual xarakterinin qorunmasının vacibliyini vurğulayır.

Tikinti zamanı vizual təsirlər əsas narahatlıq mənbəyidir, xüsusilə Şəki şəhəri və Kiç kəndi kimi mədəni və mənzərə baxımından həssas sahələrdə. Şəkiddə, qazma və çuxur açma tarixi görüntüləri poza bilər və şəhərin fərqli görünüşünü dəyişdirə bilər. Kiç kəndi, Kiç Kilsəsinin yaxınlığında bənzər risklərlə üzləşir; burada tikinti mənzərəni təsir edə bilər və dik ərazilərdə eroziyaya səbəb ola bilər. Okhud və Gokhud kimi kənd yerləri, kənd təsərrüfatı və otlaq sahələrində çuxur açma nəticəsində müvəqqəti vizual dəyişikliklər yaşayabilir. Tikinti avadanlığı, toz və müvəqqəti işlər bu sahələrin estetik keyfiyyətini daha da təsir edə bilər, xüsusən də turistlər üçün populyar olan yerlərdə.

Şəki və Kiç, mədəni və vizual əhəmiyyətlərinə görə ən həssasdır. Lakin, eroziya nəzarəti, vizual ekranlar və irsə həssas dizayn kimi mühafizə tədbirləri ilə təsirlər effektiv şəkildə azaldıla bilər. Diqqətli planlaşdırma və icma ilə əlaqə ilə, tikinti zamanı ümumi vizual təsir orta və idarə oluna bilən hesab edilir.

İşləmə mərhələsində, vizual təsirlər əhəmiyyətli dərəcədə aşağı olacaq. Şəkiddə, infrastruktur şəhərin tarixi siluetini qorumaq üçün nəzərdə tutulacaq və yerləşdiriləcək. Kiç, dizaynın ətraf mənzərə ilə necə inteqrasiya olunmasından asılı olaraq, aşağı təsirlər yaşayacaq.

4.4 Hava Keyfiyyəti, Təsirləri və İdarəetmə Tədbirləri

Şəki şəhərində hava keyfiyyəti, Azərbaycanın Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin məlumatına görə, ümumilikdə milli gigiyena və ekoloji standartlara uyğundur. Şəhər, PM2.5 və PM10 kimi incə və kobud hissəciklər, azot dioksidi, kükürd dioksidi, karbon monoksidi və ozon kimi çirkləndiriciləri izləyən avtomatik hava keyfiyyəti stansiyası vasitəsilə davamlı monitorinqdən faydalanır. Hava şəraiti, temperatur, rütubət və külək sürəti də izlənilir, çünki bunlar çirkləndiricilərin yayılmasına təsir göstərir. Ümumilikdə, Şəkinin hava keyfiyyəti yaxşı hesab olunur, tozlu hava şəraitində qısa müddətli enişlər istisna olmaqla. Səs səviyyələri də ictimai sağlamlığı qorumaq üçün izlənilir.

Tikinti mərhələsində hava keyfiyyətinə və səs-küyə müvəqqəti təsirlərin olacağı gözlənilir. İstifadə olunan materialların daşınması, qazma, torpaq işləri və söküntü zamanı toz yaranacaq, xüsusilə də quru və ya küləkli şəraitdə. Bu, tikinti sahələrinin yaxınlığında incə toz hissəciklərinin qısa müddətlik artımına səbəb ola bilər ki, bu da yaxınlıqdakı sakinlərə və məktəblər, səhiyyə müəssisələri və irs bölgələri kimi həssas yerlərə təsir göstərə bilər. Səs-küy ağır maşınlar və tikinti vasitələrindən yaranacaq, ən aktiv dövrlərdə zirvə səviyyələrinə çatacaq. Bununla belə, tikinti, narahatlığı azaltmaq üçün gündüz saatları ilə məhdudlaşdırılacaq.

Suyun təmizlənməsi zavodu, ən yaxın evlərdən təxminən 850 metr məsafədə, 400 metr Xüsusi Mühafizə Zonası ilə yaxşı bir məsafədə yerləşir ki, bu da yaşayış sahələrində toz və səs-küy təsirlərini minimuma endirir.

Ümumilikdə, tikinti mərhələsi mülayim risk təqdim edir ki, bu da Podratçı və ADSEA tərəfindən həyata keçiriləcək müvafiq yüngülləşdirmə tədbirləri ilə idarə olunacaq.

İstismar mərhələsində hava keyfiyyətinə, toza və səs-küyə təsirlər minimal olacaq. Yenilənmiş su, tullantı və yağış suyu sistemlərinin gündəlik fəaliyyəti əhəmiyyətli emissiyalar və ya səs-küy yaratmayacaq. Bəzən aparılan texniki xidmət kiçik narahatlıqlara səbəb ola bilər, lakin bunlar yaxşı şəkildə nəzarət altında olacaq. Əhəmiyyətli olan, layihənin, müalicə olunmamış kanalizasiya və durğun su ilə əlaqəli qoxuları və sağlamlıq risklərini azaltmaqla, ümumi hava keyfiyyətini yaxşılaşdırması gözlənilir.

Xülasə olaraq, tikinti müvəqqəti narahatlıqlara səbəb ola bilər, lakin təsirin azaldılması üçün effektiv yüngülləşdirmə tədbirləri görülməlidir. İstismar mərhələsi, Şəki sakinləri üçün daha təmiz, sağlam və daha rahat bir yaşayış mühiti yaratmağa kömək edəcək uzunmüddətli ekoloji faydalar gətirəcək..

4.5 İqlim Şərtləri və Meteorologiya

Şəki şəhərinin yağışlı və dağlıq bölgədə yerləşməsi onu, xüsusilə də güclü yağışlar zamanı, sel riskinə məruz qoyur. Gurjana çayında sel hadisələri son illərdə daha tez-tez baş verməyə başlayıb, tez-tez yolları zədələyən, zirzəmiləri dolduran və tarixi binalara təhlükə yaradan palçıq axınları formasında olur. Bu risklər, 2004-2019-cu illər arasında Şəkinin tarixi mərkəzinə yaxın şəhər genişlənməsi səbəbindən təxminən 47 hektar meşənin itirilməsi ilə daha da pisləşir. Meşələr yağışı udaraq və səth axınını yavaşladaraq selin qarşısını almaqda mühüm rol oynayır; ağaclar kəsildikdə, sel riskləri artır.

Şəki iqlim dəyişikliyinə təsirlərini də yaşayır. Temperaturun yüksəlməsi yayların daha isti, qışların isə daha mülayim olmasına səbəb olur, eyni zamanda yağış rejimləri daha proqnozlaşdırılmaz hala gəlir.

İstixana qazlarının emissiyaları — əsasən fosil yanacaqların istifadəsi, heyvandarlıq və meşələrin kəsilməsi — Azərbaycandakı iqlim dəyişikliyinə əsas səbəblərdən biridir. Meşələr kəsildikdə, saxlanılan karbon atmosfərə buraxılır və qlobal istiləşməyə səbəb olur.

Şəki kənd icmaları və fermerləri bu dəyişikliklərə xüsusilə həssasdır. Onların yaşayış mənbələri sabit hava şəraitindən asılıdır və tez-tez sel, quraqlıq və ya digər iqlimlə bağlı çətinliklərlə mübarizə aparmaq üçün resurslardan məhrum olurlar. Qadınlar və uşaqlar dəstək və resurslara məhdud giriş səbəbindən daha çox təsirlənə bilərlər.

Layihə, su idarəçiliyi və drenaj sistemlərini yeniləməklə, Şəkinin sel və iqlim dəyişliyinə daha dözümlü olmasına kömək edəcək, yolların, evlərin və UNESCO-nun siyahısında olan tarixi yerlərin zədələnməsini azaldacaq. Meşələrin bərpası və bitki örtüyünün bərpası səth axınını yavaşladacaq, sel risklərini azaldacaq və karbonu saxlayacaq, son dövrlərdəki meşə itkisini geri qaytaracaq.

Təkmilləşdirilmiş infrastruktur və təbii sel yastıqları kənd təsərrüfatını və yaşayış mənbələrini qoruyacaq, xüsusilə həssas kənd icmalarına, qadınlara və uşaqlara fayda verəcək. Ətraf mühitin bərpasını iqlimə uyğunlaşma ilə birləşdirərək, layihə Şəkinin mədəni irsini qoruyacaq, icma rifahını artıracaq və uzunmüddətli dayanıqlığı dəstəkləyəcək..

4.6 Səs və Vibrasiya

Azərbaycanın 26 müşahidə məntəqəsini əhatə edən milli ekoloji monitorinq sistemi fəaliyyət göstərir. Bu məntəqələr arasında Şəki də var. Bu stansiyalar ekoloji çirkləndiriciləri, o cümlədən səs səviyyələrini davamlı olaraq ölçür və hər 30 dəqiqədən bir məlumatları Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinə və Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Böhran İdarəetmə Mərkəzinə ötürür. Bu sistem ekoloji şəraitdəki əhəmiyyətli dəyişikliklərin tez bir zamanda müəyyən edilməsinə və həll edilməsinə kömək edir.

Tikinti zamanı ağır avadanlıqlardan, yük maşınlarından və digər sahə fəaliyyətlərindən səs gözlənilir. Bu, müvəqqəti olaraq yaxınlıqdakı evlərə, məktəblərə, səhiyyə mərkəzlərinə və irs abidələrinə təsir edə bilər,

xüsusilə işin ən sıx dövrlərində. Lakin tikinti yalnız gündüz saatlarında həyata keçiriləcək və narahatlıqlar qısa müddətli olacaq və iş sahələrinə yaxın ərazilərlə məhdudlaşacaq.

Sulanın təmizlənməsi zavodu (STZ) ən yaxın evlərdən təxminən 850 metr məsafədə yerləşir ki, bu da 400 metr xüsusi qoruma zonasından xeyli uzaqdır. Bu, STZ-nin yaxınlığında yaşayanların tikinti fəaliyyətlərindən yaranan səs və tozdan əhəmiyyətli dərəcədə təsirlənməyəcəyini bildirir.

Ümumilikdə, yaxın icmaların səs və toza qarşı həssaslığı orta səviyyədə qiymətləndirilir - onlar müəyyən narahatlıqları hiss edə bilərlər, lakin ümumiyyətlə bununla başa çıxmağı bacarırlar. Əsl təsirin aşağı olması gözlənilir, çünki narahatlıqlar müvəqqəti və yaxşı idarə olunacaq. Düzgün təhlükəsizlik tədbirləri ilə ümumi risk orta və idarəolunan hesab edilir..

4.7 Torpaq

Şəki bölgəsi, ərazinin dəyişən hündürlüyü, topoqrafiyası və iqlimi ilə formalaşmış zəngin və müxtəlif torpaq növləri ilə tanınır. Bu müxtəliflik, vadilərdə dənli bitkilər və tərəvəz yetişdirməkdən meyvə bağları və üzüm bağlarına, yayda dağlıq otlarlarda otarılma fəaliyyətlərinə qədər geniş bir kənd təsərrüfatı fəaliyyətini dəstəkləyir. Fertil torpaqlar, yaxşı suvarma və davamlı torpaq idarəçiliyi ilə birləşərək, bölgənin məhsuldarlığını və ekoloji balansını qorumaq üçün açar rolunu oynayır.

Tikinti zamanı, qazma, düzləşdirmə və daşqırma kimi fəaliyyətlər üst torpağı pozacaq və bitki örtüyünü aradan qaldıracaq, bununla da külək və yağışdan erozyon riskini artıracaq. Çöküntü axını su keyfiyyətini təsir edərək, su canlılarına zərər verərək və drenaj sistemlərini tıxaya bilər. Əgər yığımlar düzgün idarə olunmazsa və ya torpaqlar sıxılırsa, erozyon və axın daha da pisləşə bilər. Bərpa edilməmiş daşqırma sahələri də uzunmüddətli məhsuldarlığını itirə bilər və toz və vizual təsirlər yarada bilər.

Bu risklər orta səviyyədə, lakin idarəolunan hesab olunur. Onlar, çöküntü məhəlləri və çöküntü tutucularının quraşdırılması, müvəqqəti bitki örtüyünün istifadəsi, torpaq təmizləməsinin mərhələli şəkildə aparılması və yağışlı dövrlərdə böyük yer işlərindən qaçınmaq kimi praktik tədbirlərlə azaldıla bilər. Tikintidən sonra pozulmuş sahələrin bərpası uzunmüddətli ziyanı qarşısını almaq üçün vacibdir.

İşləmə mərhələsində, torpağa təsirin minimal olması gözlənilir, əgər tikinti sahələri düzgün şəkildə bərpa edilərsə. Daimi infrastruktur normal şəraitdə torpağa təsir etməyəcək, lakin yağış suyu yaxşı idarə olunmazsa və bitki örtüyü tam bərpa edilməzsə, kiçik miqyaslı erozyon baş verə bilər. Ara-sıra aparılan baxım işləri kiçik pozuntulara səbəb ola bilər, lakin yaxşı drenaj sistemləri, bitki örtüyü və müntəzəm yoxlamalarla, fəaliyyət zamanı torpağa olan ümumi risk aşağı hesab olunur.

4.8 Tullantıların İdarə Edilməsi

Tikinti işləri çoxlu tullantılar yarada bilər - qalan materiallar, qablaşdırma və hətta çirklənmiş su kimi. Bu tullantılar düzgün idarə olunmadıqda, torpağı və suyu çirkləndirə bilər və hətta insanların sağlamlığına təsir göstərə bilər. Lakin yaxşı planlaşdırma və müntəzəm təmizləmə ilə bu problemlərdən qaçmaq mümkündür.

Tikintiyə başlamazdan əvvəl, tikinti komandası yerli hökumətlə birlikdə tullantıları götürmək üçün təhlükəsiz yerlər seçəcək. Hər hansı əlavə torpaq və ya qırılmış materiallar düzgün şəkildə götürüləcək və atılacaq. Əgər köhnə, zədələnmiş borular və ya tullantı suları ilə çirklənmiş sahələr aşkar edilərsə, çirklənmənin yayılmaması üçün onlar diqqətlə təmizlənəcək.

İşləri nəzarət altında saxlamaq üçün komanda üç əsas addımı izləyəcək.:

- **Tullantıları Azaltmaq:** Yaxşı planlaşdırma və ağıllı bina metodlarından istifadə etməklə, mümkün qədər az tullantı yaratmağa çalışacaqlar.
- **Təkrar İstifadə və Təkrar Emal:** Metal, taxta və torpaq kimi materiallar çeşidlənəcək və mümkün olduqda təkrar istifadə ediləcək və ya təkrar emal ediləcək.
- **Təhlükəsiz Tullantı:** Təkrar istifadə oluna bilməyən hər şey təsdiq edilmiş tullantı sahələrinə aparılacaq..

Layihənin ətrafında evlər və su mənbələri olsa da, yerli tullantı sistemi əlavə tullantıları idarə etmək üçün kifayət qədər güclüdür - komanda plana riayət etdiyi müddətcə. Ümumilikdə, risk orta səviyyədədir, lakin idarə oluna bilər.

Bina işləri tamamlandıqdan sonra, çox az tullantı istehsal olunacaq. Onların əksəriyyəti boruların düzəldilməsi və ya avadanlığın təmizlənməsi kimi gündəlik baxımdan gələcək. Ən böyük tullantı növü isə çirkab suyun təmizlənməsi zavodundan gələn pəlçiq (sıx, pəlçıqlı material) olacaq.

4.9 Siyasət, Qanun və Digər Planlarla Uyğunluq

Layihə Azərbaycan Respublikasının milli qanunvericiliyinə, EBRD-nin Ətraf Mühit və Sosial Siyasətinə (ESP) və İcra Tələblərinə (PR) uyğun olaraq ətraf mühit, sosial və iqtisadi məqsədlərə uyğun olacaq. Həmçinin, yerli hökumət və bələdiyyə planlarına uyğun olaraq hazırlanacaq və həyata keçiriləcək.

4.10 Ətraf Mühit İdarəetmə Planları, Yüngülləşdirmə Tədbirləri və Kompensasiya Tədbirləri

Layihənin ekoloji təsirlərini idarə etmək üçün ətraf mühitin idarə olunması planı (EMP) hazırlanacaq. Bu plan, tikinti və əməliyyatlar zamanı ekoloji tənəzzülü önəlmək üçün həyata keçiriləcək tədbirləri əhatə edəcək. Yüngülləşdirmə tədbirləri su resursları, hava keyfiyyəti, torpaq sağlamlığı və biodiversitet kimi sahələrdə müəyyən edilmiş potensial təsirləri minimuma endirmək üçün tədbirləri əhatə edəcək.

5. Sosial Faydalar, Zərərli Təsirlər və Yüngülləşdirmə Tədbirləri

5.1 Yerli İqtisadiyyat

Layihə, xüsusilə tikinti dövründə yerli alış-veriş, müvəqqəti iş yerləri və infrastrukturun yaxşılaşdırılması vasitəsilə müvafiq iqtisadi faydalar təqdim edəcək. Uzun müddətdə, daha etibarlı su və kanalizasiya xidmətlərinin Şəki şəhəri və ətrafdakı üç kəndin insanların sağlamlığını, iş fəaliyyətlərini asanlaşdıracağını və yaşayış keyfiyyətini ümumilikdə artıracağı gözlənilir.

Tikinti mərhələsində layihə bəzi müsbət iqtisadi təsirlər yaradacaq. Tikinti materialları, nəqliyyat, yaşayış və yemək xidməti kimi malların və xidmətlərin satın alınması yerli təchizatçılar üçün gəlir imkanları təmin edəcək. Bacarıqsız və yarı bacarıqlı işçilər üçün müvəqqəti iş yerləri də yerli ailələrə əlavə gəlir gətirəcək, bu da icmada xərclərin artmasına və kiçik bizneslərin dəstəklənməsinə səbəb ola bilər. Tikinti üçün tələb olunan yollar, kommunal xidmətlər və ya giriş yollarında kiçik yeniləmələr sakinlər və bizneslər üçün əlavə dolayısı faydalar yarada bilər.

Bununla yanaşı, müvəqqəti və lokal mənfi təsirlər də ola bilər. Yerli bizneslərin alış-verişdə aktiv iştirak etməməsi halında, müqavilələrin əsasən xarici şirkətlərə verilməsi riski var, bu da yerli faydaların payını məhdudlaşdırma bilər. Tikinti fəaliyyətləri yaxınlıqdakı bizneslərə və qeyri-formal satıcılara, xüsusən də küçə girişi və müştəri görünürlüğüə əsaslı olanlara, məsələn, tanınmış Şəki paxlavasının satıcılarına zərər verə bilər. Bu narahatlıqlar səs-küy, toz, nəqliyyat sıxlığı və məhdud giriş daxil ola bilər.

Ümumilikdə, yerli iqtisadiyyatın bu qısa müddətli təsirlərə tab gətirmək üçün kifayət qədər dayanıqlı olduğu düşünülür, hər hansı mənfi təsirlərin miqyasının kiçik olması gözlənilir. İş yerlərinin yaradılması və xidmətlərə artan tələbin müsbət təsirləri müvəqqəti narahatlıqları tarazlayacaq. Ekoloji baxımdan, tikinti dövründəki təsirlər tipik şəhər işlərində müşahidə olunanlara bənzəyəcək, məsələn, nəqliyyat vasitələrindən çıxan tullantılar, avadanlıqlardan gələn səs-küy və qısa müddətli narahatlıqlar. Tikinti şəhər və yarı-şəhər ərazilərində baş verəcəyindən, əhəmiyyətli bir bioloji müxtəliflik itkisi gözlənilmir.

İşləmə mərhələsində layihənin iqtisadi təsirləri daha məhdud olacaq, lakin hələ də mühüm uzunmüddətli faydalar təqdim edəcək. Təmiz suyun etibarlı təminatı və effektiv kanalizasiya xidmətləri xidmət kəsintilərini azaldacaq, gigiyenəni yaxşılaşdıracaq və biznes üçün daha cəlbedici bir mühit yaradacaq. Güclü kommunal infrastrukturunu investisiyaları təşviq edə bilər və kənd təsərrüfatı, qida emalı, qonaqpərvərlik və kiçik istehsal kimi sektorlara stimül verə bilər. Bu xidmətlərin davamlı təqdimatı yerli inkişafda yenidən investisiya edilə biləcək istifadə haqqı və ya xidmət ödənişləri vasitəsilə yerli hakimiyyətlər üçün müvafiq gəlir təmin edə bilər.

Xülasə olaraq, Layihənin qısa müddətli iqtisadi imkanlar təqdim etməsi, tikinti mərhələsində kiçik narahatlıqlarla yanaşı gözlənilir, iş mərhələsi isə həm iqtisadiyyata, həm də ictimai rifaha davamlı, dolayısı faydalar gətirəcək. Yerli bizneslərin güclü iştirakı və effektiv monitoring ilə layihə Şəkinin iqtisadiyyatına müsbət töhfə verə bilər, eyni zamanda əhəmiyyətli və ya davamlı ziyan vurmada.

5.2 İşlə təminat

Layihənin tikinti zirvəsində təxminən 1,200 nəfəri işə cəlb etməsi gözlənilir, bununla da əksər vəzifələr yerli işçilər tərəfindən doldurulacaq. Bu, iş yerlərinin yaradılması və bacarıqların inkişafı üçün güclü bir imkan təqdim edir, xüsusilə yarı ixtisaslı və ixtisası olmayan işçilər üçün. Əgər inklüziv şəkildə və beynəlxalq əmək standartlarına uyğun idarə olunarsa, layihə yoxsulluğun azaldılmasına, işçi qüvvəsinin inkişafına və sosial inklüzivliyə dəstək ola bilər.

Tikinti zamanı faydalar aydındır—yerli işə götürmə ailə gəlirlərini artırmağa və iş başında təlim və mentorluq vasitəsilə dəyərli təcrübə qazandırmaya kömək edə bilər. Lakin, peşə sağlamlığı və təhlükəsizliyi məsələləri və məhdud bacarıq transferi kimi risklər də həll olunmalıdır. Təhlükəsiz iş şəraitinin təmin edilməsi və qadınlar və gənclər üçün inklüziv işə götürmə praktikalarının təşviq edilməsi uzunmüddətli faydaların maksimuma çatdırılmasında açar rolunu oynayacaq.

Layihənin təsirinin çox müsbət olması gözlənilir, xüsusilə inklüziv işə gətirmə və təlim prioritetləşdirildiyi təqdirdə. Ümumilikdə, tikinti mərhələsi işə gətirmə və bacarıqların inkişafına güclü müsbət töhfə verir.

İşləmə mərhələsində işə gətirmə və bacarıqların inkişafında ciddi dəyişikliklərin baş verməsi gözlənilir, bu da onun təsirini neytral edir..

5.3 İş şəraiti, əmək idarəçiliyi və peşə sağlamlığı və təhlükəsizliyi

Layihənin tikinti mərhələsində, yerli olmayan işçiləri yerləşdirmək üçün müvəqqəti işçi yaşayış yeri yaradılması mümkündür. Çox sayda işçinin yerli olaraq işə götürülməsi gözlənilsə də, hər hansı yaşayış yeri icmanın narahat olmaması üçün yaşayış və irs bölgələrindən uzaqda diqqətlə yerləşdirilməlidir. Düzgün planlaşdırılmadıqda, belə düşürgələr yerli sağlamlığa, təhlükəsizliyə və sosial dinamikaya təsir göstərə bilər. Lakin, dolğun yaşayış yerlərinin məhdudlaşdırılması, təhlükəsiz və sanitariya tələblərinə uyğun yaşayış şəraitinin təmin edilməsi və əsas xidmətlərə çıxış verilməsi kimi müvafiq tədbirlərlə risklər aşağıdan orta səviyyəyə qədər hesab olunur və idarə edilə bilər.

Peşə sağlamlığı və təhlükəsizliyi (OHS) layihə boyunca, xüsusilə qazma, boru döşəmə və infrastruktur quraşdırma kimi tikinti fəaliyyətləri zamanı əsas məsələdir. Bu işlər fiziki xəsarətlər, toz və səsə məruz qalma, elektrik təhlükələri və tələbkar iş şəraitindən yaranan stress kimi risklər daşıyır. Azərbaycan qanunu işəgötürənlərin təhlükəsiz iş yerlərini təmin etməsini, qoruyucu avadanlıqları pulsuz təqdim etməsini və işçilərin təhlükəsizlik prosedurlarında təlimatlandırılmasını tələb edir. İşəgötürənlər həmçinin hər hansı qəza və ya xəstəlikləri araşdırmalı, hesabat verməli və işçiləri hüquq və məsuliyyətləri barədə məlumatlandırmalıdır.

Layihə, təhlükəsizlik təlimatını və uyğunluğunu izləyəcək ADSEA, DFC, RWAS və Şəki Azərbaycan Meliorasiya və Su Təsərrüfatı ASC-dən ixtisaslaşmış OHS mütəxəssisləri tərəfindən dəstəklənəcəkdir. İşin təbiəti və şəhər mühiti səbəbindən həm işçilərə, həm də yaxınlıqdakı sakinlərə olan risklər orta səviyyədə hesab olunur. Effektiv təhlükəsizlik idarəçiliyi – düzgün avadanlıq istifadəsi, mütəmadi təlim və təhlükəsizlik protokollarının ciddi şəkildə yerinə yetirilməsi – sağlamlığı qorumaq və qəzalara minimuma endirmək üçün vacib olacaqdır.

İşləmə mərhələsində heç bir işçi yaşayışı gözlənilir və peşə riskləri əhəmiyyətli dərəcədə aşağı olacaq, gündəlik baxım və əməliyyatların təhlükəsiz idarə edilməsi üçün standart prosedurlar mövcud olacaqdır..

5.4 Torpaq İstifadəsi və Torpaq Alınması və Yenidən Köçürmə

5.4.1 Torpaq İstifadəsi

Şəki şəhəri və ətraf kəndlər ənənəvi, tarixi və kənd təsərrüfatı torpaq istifadələrinin qarışığını nümayiş etdirir. Şəki şəhərində yaşayış sahələri, ənənəvi evlər və bağlarla dolu sıx tarixi məhəllələrdən cənubda daha yeni inkişaflara qədər dəyişir. Şəhərdə aktiv ticarət zonaları, tarixi mərkəzdəki yerli bazarlar və dükanlar mövcuddur və əsas yollar (R9 və R57) ilə yaxşı əlaqələndirilmişdir. Layihə sahəsi UNESCO-nun Yuxarı Baş Tarixi və Memarlıq Qoruğunun bir hissəsini və bir çox yerli abidələri əhatə edir.

Şəhərdən təxminən 5 km şimalda yerləşən Kiç kəndi, qədim Kiç Kilsəsi və digər irs abidələri ilə tanınır. Torpaq əsasən yaşayış sahələri, terraslı bağlar, qoz və persimmon bağları və kiçik üzüm bağları üçün istifadə olunur. Buradakı inkişaf kəndin mənzərəli, mədəni və ekoloji xüsusiyyətlərini qorumaqla həyata keçirilməlidir.

Oxdud kəndi, taxıl sahələri, tərəvəz sahələri, meyvə bağları və otlarla kənd təsərrüfatı icmasıdır. Kənd təsərrüfatı ənənəvidir və mövsümi işçi qüvvəsinə əsaslanır, su istifadəsi və torpaq tükənməsi ilə bağlı narahatlıqlar mövcuddur.

Gökhmud kəndində yayılmış evlər, meşə kənarları, otlar və yağış suyu ilə qidalanan kənd təsərrüfatı var. İqtisadi fəaliyyətlər maldarlıq, arıçılıq və ot biçmə ilə bağlıdır. Sahənin təbii mənzərəsi dəyərlidir, lakin həddindən artıq istifadəyə qarşı həssasdır, buna görə də ənənəvi təcrübələrin diqqətlə idarə edilməsi və qorunması tələb olunur.

Layihənin Təsir Sahəsi (AoI) içərisində bəzi ev təsərrüfatlarının rəsmi sənədlərdən, məsələn, planlaşdırma təsdiqləri və ya torpaq mülkiyyəti sübutlarından məhrum ola biləcəyi başa düşülür. Dəqiq sayı hazırda məlum olmasa da, bu, onların su təchizatı şəbəkəsinə qoşulma qabiliyyətinə təsir göstərə bilər, çünki mövcud prosedurlar adətən belə sənədləri tələb edir.

Bunu həll etmək üçün sənədsiz ev təsərrüfatlarını müəyyən etmək məqsədilə sosial-iqtisadi sorğu keçiriləcək. Bu, istisna riskini qiymətləndirməyə kömək edəcək və müvafiq yüngülləşdirmə tədbirlərini, o cümlədən hakimiyyət orqanları və təsirlənmiş icmalarla əlaqə qurmağı, EBRD Performans Tələblərinə və beynəlxalq yaxşı təcrübəyə uyğun xidmətlərə ədalətli girişin dəstəklənməsini təmin edəcək.

5.4.2 Torpaq Alqısı

Layihə dizaynı infrastrukturun ictimai yollar və dövlətə məxsus torpaqlar boyunca diqqətlə düzülməsi ilə torpaqla bağlı təsirləri qarşısını almağı və minimuma endirməyi prioritetləşdirib, lakin layihənin uğurlu icrası üçün bəzi dərəcədə daimi və müvəqqəti torpaq əldə etmə və giriş məhdudiyətləri zəruridir. Buna görə də, EBRD Performans Tələbi 5 (PR5) Layihəyə tətbiq oluna biləcək.

Daimi torpaq əldə etmə əsasən Kish, Okhud və Gokhmuk kəndlərində planlaşdırılan altı su anbarından dördünün tikintisi ilə bağlıdır, eyni zamanda, su və kanalizasiya şəbəkələrinin, xüsusilə Şəki və ətraf kəndlər kimi sıx əhalisi olan şəhər ərazilərində, dar, qeyri-müntəzəm və dolama küçələrdə tikintisi müvəqqəti torpaq giriş təsirlərinə səbəb olacağı gözlənilir.

Bəzi hallarda, xüsusilə infrastrukturun (su və kanalizasiya xətləri) özəl mülkiyyətin içindən və ya yanından keçməsi lazım olduğu yerlərdə, xidmətlər tələb oluna bilər. Lakin, bunlar diqqətli mühəndislik həlləri ilə minimuma endirilməli və uyğun olduqda icma ilə əlaqə və kompensasiya ilə müşayiət olunmalıdır. Bundan əlavə, bu məhəllələrdəki mövcud strukturların əksəriyyəti köhnədir və potensial olaraq yer pozuntusuna qarşı həssasdır. Əsas risk qazıntı fəaliyyətlərindən irəl gəlir ki, bu da yaxınlıqdakı binaların struktur bütövlüyünə təsir edə bilər. Bu risklər sistemə olaraq qiymətləndiriləcək və icra zamanı azaltılacaq.

Köçürmə Siyasəti Çərçivəsi (RPF) ilkin qiymətləndirməyə əsaslanaraq potensial torpaqla bağlı təsirlərin müəyyən edilməsini təmin edir. Bu RPF planlaşdırma və azaltma strategiyalarını məlumatlandıracaq. Lakin, yüksək riskli zonaları işarələmək üçün torpaq təsir qiymətləndirməsini də əhatə edən əlavə qiymətləndirmə aparılmalıdır.

Ümumilikdə, layihə tikinti zamanı orta risk təqdim edir. Təsirlər geniş miqyaslı olmasa da, torpaq əldə etmə, struktur zədələnməsi potensialı və həssas şəhər mühitində pozulma diqqətli planlaşdırma və azaltma tələb edir.

Potensial torpaq təsirləri tikinti mərhələlərində cəmləşir və layihənin fəaliyyəti zamanı torpaq əldə etmə və köçürmə təsirlərinin olacağı gözlənilir..

5.5 Mövcud İnfrastruktur Üzərində Təsirlər

Layihə, tikinti və istismar dövründə ictimai infraqururura həm köməkçi, həm də çətin yollarla təsir edəcək. Tikinti prosesi zamanı, əraziyə qeyri-regional işçilərin gəlməsi ilə mənzilə əlavə təzyiq ola bilər. Bu, kiralının artmasına və su, elektrik kimi birləşmiş xidmətlərin gərginləşməsinə səbəb ola bilər. Heç kimin daimi köçməsi lazım olmayacaq, lakin bəzi evlərin kiçik təmir və ya yeniləmələrə ehtiyacı ola bilər. Zamanla, yaxşılaşdırılmış infraqururura daşınmaz əmlak dəyərlərini artırır, lakin müvəqqəti işçi qüvvəsinin qalan təsirlərini idarə etmək üçün diqqətli şəhər planlaması tələb olunacaq.

Yollar və nəqliyyat sistemləri tikinti avtomobilləri və ağır avadanlıqlar tərəfindən pozula bilər, bu da küçələrə zərər verə bilər və piyada hərəkətini daha az təhlükəsiz edə bilər. Müsbət tərəfdən, müvəqqəti yol yaxşılaşdırmaları hərəkəti asanlaşdırır. Layihə başa çatdıqdan sonra, daha yaxşı su və kanalizasiya sistemləri seli azaltmağa və səyahəti yaxşılaşdırmağa kömək etməlidir, lakin düzgün idarə olunmadıqda, texniki xidmət avtomobilləri hələ də kiçik problemlərə səbəb ola bilər.

Tikinti zamanı elektrik xidmətləri müvəqqəti olaraq təsirlənə bilər, lakin yeni bağlantılar bəzi ərazilərdə çıxışı yaxşılaşdırır. Uzun müddət ərzində, etibarlı elektrik su və kanalizasiya sistemlərinin işləməsi üçün vacib olacaq. Lakin, əgər yaxşılaşdırmalar ədalətli şəkildə paylaşılmazsa, bəzi icmalar geri qalmış ola bilər.

Su və kanalizasiya sistemləri yenilənəcək, bu da gigiyenanı yaxşılaşdıracaq və xəstəliklərin qarşısını almağa kömək edəcək - xüsusilə uşaqlar, qadınlar və aşağı gəlirli ailələr kimi həssas qruplar üçün. Hələ də, su müalicəsində istifadə olunan kimyəvi maddələrin idarə edilməsi və texniki xidmət trafikindən risklər var ki, bunlar diqqətlə idarə olunmalıdır.

Tikinti zamanı əhalinin qısa müddətli artımı səbəbindən səhiyyə və sosial xidmətlər gərginləşə bilər. Klinikalar və məktəblər sıx ola bilər, daha az resurslara malik olanlar isə ən çox təsirlənə bilər. Zamanla, daha yaxşı sanitariya və şəhər xidmətləri bu təzyiği azalda bilər, lakin yalnız planlama inkluziv olduqda və faydalar ədalətli şəkildə paylaşılsa.

Ümumilikdə, layihə tikinti dövründə orta risk, istismar dövründə isə aşağı risk təqdim edir. Yaxşı planlama və ədalətli siyasətlə, faydalar maksimuma çatdırıla bilər, eyni zamanda narahatlıqlar minimuma endirilə bilər.

5.6 Nəqliyyat və Əlçatanlıq İdarəçiliyi

Tikinti mərhələsində, materialların, avadanlıqların və işçi heyətinin tez-tez hərəkəti, eləcə də kiçik küçələrdə boru döşənməsi üçün müvəqqəti yol bağlanmaları yerli nəqliyyat sistemlərini müvəqqəti olaraq pozula bilər. Bu, artan trafik həcmələrini, potensial sıxlığı və piyadaların təhlükəsizliyinin azalmasını, xüsusilə dar küçələri olan yaşayış sahələrində əhatə edir. Ağır nəqliyyat vasitələrinin istifadəsi də yolun pisləşməsinə, o cümlədən çuxurların, eroziyanın və səth aşınmasının artmasına səbəb ola bilər.

Müsbət tərəfdən, tikinti fəaliyyətlərini dəstəkləmək üçün həyata keçirilən müvəqqəti yol yeniləmələri yerli əlçatanlığı yaxşılaşdırır və sakinlər üçün səyahət müddətlərini azalda bilər. Bu təkmilləşdirmələr, qısa müddətli olsa da, düzgün qorunduqda davamlı faydalar təqdim edə bilər.

İşləmə mərhələsində, təkmilləşdirilmiş su və tullantı infrastrukturunun selin və yolun pisləşməsinə əhəmiyyətli dərəcədə azaltması gözlənilir. Bu, şəhər mobilliyini artıracaq, əsas xidmətlərə çıxışı yaxşılaşdıracaq və daha təhlükəsiz, daha etibarlı nəqliyyat şəbəkələrinə töhfə verəcək.

Lakin, effektiv trafik idarəçiliyi olmadan, sistemin saxlanması və fəaliyyətləri ilə bağlı davam edən nəqliyyat hərəkətləri trafik axınına pozmağa və təhlükəsizlik riskləri yaratmağa davam edə bilər. Proaktiv planlaşdırma — müəyyən edilmiş marşrutlar, pik saatlardan kənar vaxtlarda saxlanma fəaliyyətlərinin cədvəli və yerli icmalarla aydın ünsiyyət — bu təsirləri azaltmaq üçün vacib olacaq.

ADSEA, podratçının EBRD-nin Ətraf Mühit və Sosial Siyasət və Performans Tələblərinə uyğun olaraq bir Trafik İdarəetmə Planı hazırlayıb həyata keçirməsini təmin edəcək. Plan tikintiyə başlamazdan ən azı 30 gün əvvəl hazırlanmalı və onun həyata keçirilməsi ilə bağlı işçi heyətinin təlimini əhatə etməlidir. Planın əsas elementləri bunlardır:

- Fazalı tikinti cədvəli, işin başlanma və bitmə tarixləri və tikinti sahələrinin yaxınlığındakı cari vəziyyətin icmalı.
- Təsirə məruz qalan sahələrin müəyyən edilməsi və təklif olunan yüngülləşdirmə tədbirləri.
- Trafik yönləndirmə strategiyaları, məsələn, materialların daşınma marşrutları, giriş/çıkış nöqtələri, dayanacaqlar və kəsişmələr.
- Müvəqqəti piyadalar və nəqliyyat vasitələri üçün yollar, nişanlar və trafik idarəetmə tədbirləri (məsələn, baryerlər və xəbərdarlıq sistemləri).
- Böyük ölçülü nəqliyyat vasitələri üçün marşrutlar, tikintiyə giriş, yükləmə/boşaltma zonaları və təchizat vasitələri yolları.
- Piyadalar və nəqliyyat vasitələri arasında gözlənilən qarşılıqlı təsirlər, müvafiq təhlükəsizlik tədbirləri ilə birlikdə.
- Trafik idarəetməsi və təcili yardım prosedurlarında heyət üzvlərinin məsuliyyətləri.
- İcma məlumatları broşürlər, plakatlar və yerli mərkəzlərdə birbaşa ünsiyyət vasitəsilə.
- Sıx saatlarda narahatlıqların minimuma endirilməsi və layihə sürücüləri üçün yol təhlükəsizliyi və trafik qaydaları üzrə təlim.
- Nəqliyyat vasitələrinin çəki limitlərinə riayət edilməsi və təhlükəli materialların lisenziyalı daşıyıcılar tərəfindən daşınması.
- Yerli hakimiyyətlərlə ağır nəqliyyat vasitələrinin marşrutları və qabaqcadan ictimai ünsiyyət üzrə koordinasiya.
- Tikinti sahələrinin icazəsiz girişdən qorunması və layihə tərəfindən yaranan yol zədələrinin bərpası.

- Tikintidən sonra təsirə məruz qalan yolların bərpası və aydın trafik və xəbərdarlıq nişanlarının quraşdırılması..

İş gündüz saatları ilə məhdudlaşacaq, marşrut planlaşdırılarkən həssas qruplar üçün xüsusi diqqət göstəriləcək.

5.7 Podratçı İdarəetməsi

Podratçıların idarə edilməsi təhlükəsizliyi təmin edəcək, ətraf mühit standartlarına riayət edəcək və Türkiyə qanunlarına və beynəlxalq EBRD İcra Tələblərinə uyğunluğu təmin edəcək. Podratçılar bu standartlara, xüsusilə əmək hüquqları və peşə sağlamlığı və təhlükəsizliyi baxımından, riayət etməyə görə məsuliyyət daşıyacaqlar.

5.8 İctimai Sağlamlıq və Təhlükəsizlik

Layihənin icra olunması gözlənilir ki, icma sağlamlığı, təhlükəsizliyi və əmin-amanlığı həm müsbət, həm də mənfi şəkildə, xüsusilə sıx əhalisi olan şəhər ərazilərində təsir etsin. Tikinti mərhələsində ağır texnikanın artan hərəkəti, dar yollarda, xüsusilə yol-nəqliyyat hadisələrinin riskini artırır. Toz, səs-küy və emissiyalar hava keyfiyyətini pisləşdirə bilər və uşaqlar və yaşlılar kimi həssas qruplara təsir göstərə bilər. Yerli olmayan işçilərin gəlişi, yoluxucu xəstəliklərin yayılma riskini artıraraq düzgün əlaqə və şikayət mexanizmləri ilə idarə edilmədikdə sosial gərginliyə səbəb ola bilər.

Yerli əhalinin geniş məruz qalması və həssaslığı nəzərə alındıqda, tikinti zamanı ümumi risk yüksək hesab olunur və yol hərəkəti idarəsi, ictimai sağlamlıq monitorinqi və icma ilə əlaqə kimi güclü yüngülləşdirmə tədbirləri tələb edir.

İşləmə mərhələsində layihənin, sanitariya və su infrastrukturunun yaxşılaşdırılması vasitəsilə uzunmüddətli sağlamlıq faydaları gətirməsi gözlənilir. Bu təkmilləşdirmələr, su ilə yayılan xəstəliklərin azalmasına və gigiyenani artırmağa kömək edəcək, xüsusilə qadınlar, uşaqlar və aşağı gəlirli ailələr üçün faydalı olacaq. Lakin, suyun müalicəsində istifadə olunan təhlükəli materialların idarə edilməsi və texniki xidmət avtomobillərinin hərəkətindən risklər qalmaqdadır. Bu risklər daha lokal xarakter daşıyır və spesifik qruplara təsir edir, həssaslığı orta və təsiri aşağıdır. Ümumilikdə, işləmə mərhələsi kiçik risk təqdim edir ki, bu da standart təhlükəsizlik prosedurları və müntəzəm monitorinq vasitəsilə idarə oluna bilər.

5.9 Həssas və Dezavantajlı Qruplar

Həssas qrupları tikinti zamanı qorumaq üçün tədbirlər görülməlidir. Uşaqlar və yaşlılar üçün tikinti zonaları aydın şəkildə işarələnəcək və təhlükəsiz, əlçatan yollar təmin ediləcək. Aşağı gəlirli qruplar üçün nəqliyyat marşrutlarında minimum pozulma olacaq və yaxınlıqdakı yaşayış yerlərinə hər hansı struktur ziyanı izləniləcək və kompensasiya ediləcək. Əlilliyi olan şəxslər üçün əlçatan yollar və mütəmadi yeniləmələr təqdim ediləcək, pozulmanı minimuma endirmək və əsas xidmətlərə giriş təmin etmək üçün müvəqqəti nəqliyyat xidmətləri olacaq.

5.10 Mədəni İrs, Təsirlər və İdarəetmə Tədbirləri

Şəki, tarixi İpək Yolu üzərində yerləşir və yüz illərdir ticarət və mədəni mübadilə mərkəzi olmuşdur. Bu tarix, Səfəvi, Qacar və Rusiya təsirləri ilə formalaşmış müxtəlif memarlığında əks olunur. Şəkinin ən məşhur irs abidələri 1967-ci ildə yaradılan Yuxarı Baş Dövlət Tarixi və Memarlıq Qoruğundadır. Bu bölgə, 2019-cu ildə UNESCO Dünya İrs Siyahısına daxil edilmiş Şəki Tarixi Mərkəzi və Xan Sarayı kimi abidələri əhatə edir. Şəkinin əhalisinin təxminən 20%-i (təxminən 13,500 insan) qoruda yaşayır, bu da onu sıx əhalisi olan tarixi şəhər sahəsi edir.

Qorucular daxilində 9 milli əhəmiyyətli abidə, 1 arxeoloji sahə, 1 monumental park və ənənəvi evlər, emalatxanalar və fabriklər kimi 200-dən çox yerli əhəmiyyətli tarixi binalar var. Tarixi mərkəz dağlıq bir mühitdə yerləşir, ənənəvi Şəki evləri - yüksək damları, geniş balkonları və bağları ilə tanınan - təbii mənzərə ilə ahəngdar bir şəkildə birləşir.

Layihənin bir hissəsi Şəki şəhərinin mədəni cəhətdən həssas bölgələrində, UNESCO Dünya İrs Siyahısına daxil olan və bir çox qorunan abidələri özündə cəmləşdirən Şəki Tarixi-Memarlıq Qoruğu ətrafında və ya onun içindəki zonalarda baş verəcək. Planlaşdırılan infrastruktur işlərinin bir neçə seqmenti həm UNESCO Dünya

İrs Siyahısının sərhədində, həm də onun müəyyən edilmiş tampon zonasındadır. Bu üst-üstə düşmə, layihənin yüksək mədəni həssaslıq olan sahələrdə həyata keçiriləcəyini təsdiq edir, irs qoruma protokollarına ciddi riayət olunmasını və yerli müvafiq orqanlarla koordinasiyanı tələb edir ki, abidənin Mükəmməl Ümumi Dəyərinə (MÜD) mənfi təsirlərdən qaçınsın. Bu irs aktivlərini qorumaq üçün layihə komandası Qoruğun idarəsi ilə məsləhətləşmişdir və bütün fəaliyyətlərin milli irs qoruma standartlarına uyğun olmasını təmin edəcəkdir.

UNESCO rəhbərliyi, Dünya İrs mülkləri daxilində və ya yaxınlığında hər hansı bir inkişafdan əvvəl İrs Təsir Qiymətləndirmələrinin (İTQ) zəruriliyini vurğulayır. Bu qiymətləndirmələr, abidənin MÜD-ə birbaşa, dolayısı və toplanmış təsirləri qiymətləndirməli və lazım olduqda alternativlər və yüngülləşdirmə tədbirləri təklif etməlidir.

Qoruq 283 hektar ərazini əhatə edir, bunun 120 hektarı UNESCO tərəfindən qorunan ərazi kimi müəyyən edilmişdir və 83 rəsmi qeydiyyatdan keçmiş tarixi abidəni özündə cəmləşdirir. Bəzi planlaşdırılan su və kanalizasiya infrastruktur işləri bu sahələrdə və ya onların yaxınlığında baş verəcək, buna görə də bütün layihə və tikinti fəaliyyətlərini Dövlət Turizm Agentliyi və Qoruq İdarəetmə Mərkəzi ilə koordinasiya etmək vacibdir.

Layihə abidələrə birbaşa zərərin qarşısını almaq üçün nəzərdə tutulmuşdur, lakin tikinti ilə bağlı potensial risklər arasında qazma, vibrasiya və ya təsadüfi təmas nəticəsində tarixi strukturlara fiziki zərər, irs mühitinin estetik bütövlüyünü dəyişdirə biləcək vizual və mənzərə təsirləri, mədəni sahələrə girişin məhdudlaşdırılması, turizm və yerli icma istifadəsinə təsir edilməsi və yerin altında qeydə alınmamış arxeoloji qatların pozulması var.

Layihə sahəsindəki digər mədəni cəhətdən əhəmiyyətli abidə Kiç Albaniya Kilsəsidir, bu kilsə Kiç kəndində yerləşən milli qorunan mədəni abidədir. Kiç Albaniya Kilsəsi yaxınlığında aparılan tikinti fəaliyyətləri bir neçə risk yarada bilər, bunlar arasında yer vibrasiyası və qazma işləri nəticəsində mümkün struktur pozuntuları var. Bu fəaliyyətlər, həmçinin abidənin mədəni dəyərinin mühüm aspekti olan ətrafdakı irs mənzərəsinin vizual və estetik bütövlüyünü də təsir edə bilər. Üstəlik, tikinti mərhələləri zamanı kilsəyə giriş müvəqqəti olaraq məhdudlaşdırıla bilər ki, bu da həm yerli ziyarətçilərə, həm də turistlərə təsir edə bilər.

Bu təsirlər orta dərəcədə qiymətləndirilir. Ümumilikdə, mədəni irsə risk orta səviyyədədir, lakin diqqətli planlaşdırma, irs orqanları ilə sıx əməkdaşlıq və ciddi yüngülləşdirmə tədbirləri vasitəsilə idarə oluna bilər.

5.11 Sosial İdarəetmə Planları, Yüngülləşdirmə Tədbirləri və Kompensasiya Tədbirləri

İdarəetmə planları, layihənin cəmiyyətə təsirini azaltmaq üçün həyata keçiriləcək yüngülləşdirmə tədbirləri və kompensasiya tədbirləri. Layihə dövrü boyunca sosial təsirləri həll etmək və idarə etmək üçün müvafiq idarəetmə planları hazırlanacaq. Bu planlar, maraqlı tərəflərlə əlaqə, şikayət mexanizmləri və tikinti və istismar zamanı yarana biləcək sosial risklərin idarə olunmasını əhatə edir. ADSEA/PIU-nun Sosial Mütəxəssisi, əlaqəli idarəetmə planlarının həyata keçirilməsinə nəzarət edəcək, ESA hesabatında müəyyən edilən sosial məsələlərin effektiv şəkildə idarə olunmasını təmin edəcək və şikayət mexanizmini (ŞM) idarə edəcək. Mövcud 955 Çağrı Mərkəzi, ADSEA-nın veb saytı və digər kommunikasiya kanalları, şikayətlərin qəbul edilməsi və vaxtında cavabların təmin edilməsi üçün əsas vasitə kimi xidmət edəcək. ADSEA/PIU şikayətləri izləyəcək və həll edəcək, yoxlama, araşdırma və geri dönüş üçün təşkilatlanmış bir proseslə.

Yüngülləşdirmə Tədbirləri. Negativ sosial təsirləri azaltmaq üçün spesifik yüngülləşdirmə tədbirlərinin seçimi ESA hesabatında təsvir edilmişdir. Bu tədbirlər yerli icmalara təsirləri minimuma endirmək, həssas qruplara mənfi təsirlərin qarşısını almaq və Layihənin müsbət sosial nəticələrini artırmağa yönələcək. Bəzi əsas yüngülləşdirmə tədbirləri bunlardır:

- İşçilərin və yaxın icmaların peşə sağlamlığı və təhlükəsizliyi tədbirlərinin həyata keçirilməsi.
- Davamlı məsləhətləşmə və qərar qəbul etmə proseslərində iştirakla düzgün maraqlı tərəflərin cəlb olunmasını təmin etmək.
- İrs Təsirinin Qiymətləndirilməsi.
- Torpaq girişinə, kompensasiya və tikinti narahatlığına aid şikayətləri idarə etmək üçün RPF və milli qanunvericiliyə uyğun olaraq Yenidən Köçürmə Fəaliyyət Planının (RAP) hazırlanması və layihə səviyyəsində GRM.

Yerli infrastruktur, məsələn, yollar və su xidmətləri üzərindəki potensial təsirləri idarə etmək, müvafiq hakimiyyətlərlə düzgün koordinasiyanı təmin etməklə həyata keçirilir.

Kompensasiya Tədbirləri. Əgər mənfi sosial təsirləri tamamilə azaltmaq mümkün deyilsə, kompensasiya tədbirləri tətbiq olunacaq. Bu tədbirlər aşağıdakılardan ibarət ola bilər:

- İstəyərək alınmayan torpaq mülkiyyətinin və ya köçürülmənin kompensasiya edilməsi, təsirə məruz qalan fərdlər və icmalar üçün ədalətli kompensasiya və köçürmə dəstəyi təmin edilməsi.
- Layihə fəaliyyətləri nəticəsində yaşayış tərzini təsirlənən biləcək fərdlər üçün alternativ yaşayış dəstəyi və bərpa proqramları təklif edilməsi.
- Kompensasiyanın kifayət qədər və effektiv olmasını təmin etmək məqsədilə, həm tikinti, həm də istismar mərhələlərində təsirə məruz qalan icmaların davamlı monitorinqi.

Bu planlar və tədbirlər, Layihənin sosial təsirlərinin yaxşı idarə olunmasını, hər hansı mənfi təsirlərin minimuma endirilməsini və Layihədən təsirlənən icmaların düzgün dəstəklənməsini təmin etməyə yönəlib. Bu tədbirlərin effektivliyini qiymətləndirmək üçün mütəmadi monitorinq və hesabatlar aparılacaq, ESAA hesabatı və müvafiq tənzimləmələrlə uyğunluq təmin ediləcək.

5.12 Təsirlərin Monitorinqi

Layihə, bütün mərhələlərdə - tikintidən əvvəl, tikinti zamanı və fəaliyyət dövründə - ətraf mühit və sosial təsirləri izləmək üçün strukturlaşdırılmış monitorinq proqramını tətbiq edəcək. Bu fəaliyyətlər, milli qanunvericiliyə, EBRD Performans Tələblərinə və beynəlxalq ən yaxşı təcrübələrə uyğunluğun təmin edilməsi məqsədini güdür. Planlaşdırılan monitorinq fəaliyyətlərinin xülasəsi aşağıda verilmişdir:

Hava Keyfiyyəti: Toz və hissəcik maddələrinin (PM10) səviyyələri tikinti və fəaliyyət mərhələlərində izləniləcək. Bütün maşın və avadanlıqların istismar qeydləri və qaz buraxılışı etiketləri mütəmadi olaraq nəzərdən keçiriləcək. Hava keyfiyyətinə dair icma şikayətləri qeydə alınacaq və araşdırılacaq.

Torpaqlar və İstifadə: Sızmalar və ya döküntü halları qeydə alınacaq, tətbiq olunan standartlara uyğun düzəliş tədbirləri ilə birlikdə. Torpaq istifadəsi və potensial torpaq çirkliliyi ilə bağlı şikayətlər izləniləcək və həll ediləcək.

Ətraf Mühit Səsi: Şikayətlərə cavab olaraq səs səviyyələri (decibel ilə) ölçüləcək, iş saatlarına və həssas alıcılara yaxınlığa xüsusi diqqət yetiriləcək. Səs ilə bağlı bütün şikayətlər sənədləşdiriləcək və qiymətləndiriləcək.

Tullantıların İdarə Edilməsi: Layihə dövründə tullantıların idarə edilməsi planının tətbiqi izləniləcək, tullantı istehsalı, emalı və müvəqqəti saxlanması ilə bağlı qeydlər daxil ediləcək. Tullantıların atılması protokollarına uyğunluq təsdiqlənəcək ki, ekoloji cəhətdən düzgün praktikalar təmin edilsin.

Peizaş və Vizual Təsirlər: Tikinti zamanı, peizaş xarakterindəki dəyişikliklər və vizual narahatlıqlara dair şikayətlər qeydə alınacaq və müvafiq yüngülləşdirici tədbirlərlə həll ediləcək.

Torpaq Alınması və Yenidən Köçürmə: Tikinti zamanı, RAP-in tətbiqi izləniləcək və torpağa giriş, kompensasiya və tikinti narahatlığı ilə bağlı şikayətlər qeydə alınacaq və vaxtında həll prosedurları ilə müzakirə ediləcək.

Mədəni İrs: Tikinti zamanı, Mədəni İrs İdarəetmə Planının tətbiqini izləmək, vibrasiya səviyyələrini izləmək və "şanslı tapıntılar" ilə bağlı bildirimləri Şanslı Tapıntılar Proseduruna uyğun olaraq qeyd etmək.

İcma Sağlamlığı, Təhlükəsizliyi və İdarəçiliyi: Nəqliyyat idarəçiliyini və ümumi təhlükəsizlik şərtlərini qiymətləndirmək üçün müntəzəm sahə yoxlamaları aparılacaq. Maraqlı tərəflərlə əlaqə fəaliyyətlərinin və icma şikayətlərinin qeydləri saxlanılacaq ki, layihənin tətbiqi cavabdeh və inklüziv olsun.

İşçi Qüvvəsi və İş Şəraiti Monitorinqi, iş şəraiti ilə bağlı hadisələri izləməyi, təlim tələblərini və təqdim olunan saatları sənədləşdirməyi, işçi şikayətlərinin qeydlərini saxlamağı əhatə edəcək. Podratçılar və alt-podratçılarla müqavilələr nəzərdən keçiriləcək ki, əmək standartlarına uyğunluq təmin edilsin.

Peşə Sağlamlığı və Təhlükəsizliyi (OHS): Tikinti və fəaliyyət mərhələlərində qəza hesabatları, işə qəbul qeydləri və təlim qeydləri saxlanılacaq. Fövqəladə vəziyyətə hazırlıq prosedurları tətbiq ediləcək və mütəmadi olaraq nəzərdən keçiriləcək. Şəxsi şikayətlər və ətraf mühit və OHS icazələrinin etibarlılığı da təsdiqlənəcək.

Performansın İcmalı və Uyğun İdarəetmə: Ətraf Mühit və Sosial Qiymətləndirmə (ESA) hesabatının və əlaqəli idarəetmə planlarının dövrü icmalları aparılacaq ki, performans qiymətləndirilsin və inkişaf sahələri müəyyən edilsin. Monitorinq məlumatları yüngülləşdirmə strategiyalarını dəqiqləşdirmək və gözlənilməz təsirlərə vaxtında və effektiv şəkildə cavab vermək üçün istifadə ediləcək.

Bu davamlı monitorinq yanaşması, ətraf mühit və sosial risklərin proaktiv şəkildə idarə olunmasını təmin edəcək və yüngülləşdirmə tədbirlərinin layihənin dövrü ərzində effektiv və cavabdeh qalmasını təmin edəcək..

6. Tərəfdaşlarla Əlaqə

Layihə üçün həyata keçirilən ESAA tədqiqatları çərçivəsində, ictimai sənəd olan Maraqlı Tərəflərlə Məşğul Olma Planı (SEP) hazırlanmışdır. SEP, maraqlı tərəflərlə məşğul olma, konsultasiya və açıqlama planlarını təqdim etmək üçün ictimai sənəd kimi hazırlanmışdır, bu da milli ətraf mühit qanunvericiliyi və müvafiq beynəlxalq ətraf mühit və sosial standartların tələblərini, eləcə də EBRD PR10 Ətraf Mühit və Sosial Davamlılıq hədəflərini əhatə edir.

Podratçı tərəfindən İcma Əlaqələndiriciləri üzrə Məsul Şəxs (İƏM) SEP-in tətbiqini idarə etmək və şikayət mexanizmini idarə etmək üçün təyin ediləcək.

Layihənin kontekstində, layihə haqqında məlumat vermək və onların aktiv iştirakını təmin etmək üçün maraqlı tərəfləri erkən müəyyən etmək vacibdir.

Xüsusilə, aşağıdakı fərdlər və qruplar məlumatlandırılmalıdır:

- Layihədən birbaşa və ya dolayısıyla təsirlənə biləcək fərdlər
- Layihəyə marağı olan qurumlar
- Layihənin nəticələrinə və ya şirkət əməliyyatlarına təsir göstərə biləcək qurumlar
- Bundan əlavə, maraqlı tərəfləri müəyyənləşdirərkən layihədən təsirlənə biləcək zəif və ya dezavantajlı qrupları müəyyən etmək vacibdir. Layihəyə təsir göstərə biləcək və ya layihədən təsirlənə biləcək potensial maraqlı tərəflərə aşağıdakılar daxildir:
- Dövlət və yerli ictimai müəssisələr və təşkilatlar
- Qeyri-Hökumət Təşkilatları
- Yerli sakinlər
- Yerli bizneslər
- Layihə işçiləri, o cümlədən podratçılar

7. Şikayət Mexanizmi

7.1 Xarici Şikayət Mexanizmi

Azərbaycan Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyi (ADSEA) Şəkidə su təchizatı və kanalizasiya xidmətləri ilə bağlı şikayət və müraciətləri idarə etmək üçün xarici şikayət mexanizmi işləyir. Bu sistem həm ADSEA-nın baş ofisində, həm də Şəki regional şöbəsi tərəfindən idarə olunur, sakinlərin müxtəlif əlçatan kanallar vasitəsilə məsələləri qaldırmasına imkan tanıyır.

Əsas platforma ADSEA 955 çağrı mərkəzidir ki, bu da zəng edənləri Bakıda mərkəzi çağrı mərkəzinə bağlayır. Bu xidmət 24 saat, həftənin yeddi günü, həm sabit telefon, həm də mobil telefon istifadəçiləri üçün fəaliyyət göstərir. Şəki regional şöbəsi də gündəlik 09:00-dan 21:00-a qədər zənglərə cavab verir. Şikayət edildikdə, bu, ADSEA-nın daxili sistemində qeyd olunur və iş tapşırığı yaradılır. Müvafiq regional əməkdaşlar məsələni görə bilər və tədbir görə bilərlər. Həll edildikdə, nəticə sistemdə qeyd olunur.

Sakinlər həmçinin aşağıdakı kanallar vasitəsilə şikayətləri təqdim edə bilərlər:

- Şikayət Mərkəzi Şəxsi, cənab Cavid Mehdiyev:
 - Email – cavid.mehdiyev@toom.gov.az
 - Telefon – +994124314767(1094)
 - Ünvan – 69 A Moskva prospekti, 5-ci mərtəbə, Bakı, Azərbaycan, AZ1012
- Facebook, Instagram və LinkedIn kimi sosial media platformaları:
 - Facebook - Azərbaycan Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyi.
 - Instagram – @adesa.gov.az
 - LinkedIn - <https://www.linkedin.com/company/adsea-gov-az/>;
- ADSEA veb saytında onlayn müraciət - <https://adsea.gov.az/elaqe/onlayn-muraciet>
- ADSEA veb saytında onlayn söhbət qutusu - <https://adsea.gov.az>
- ADSEA e-poçtu: info@adsea.az
- Şəki şəhərindəki ADSEA ofisinə ümumi departament vasitəsilə və +99424 24443730 telefon nömrəsi ilə daxil olan şikayətlər.
- E-su.az portalı vasitəsilə, abunəçilərə və vətəndaşlara təqdim olunan xidmətlərin əlçatanlığını və asanlıqını artırmaq üçün, müraciətlərin rəqəmsallaşdırılması ilə onların səmərəliliyini artıran tək platformadır.
- Podratçı İcma Əlaqə Məmurunu Seçildikdən və mobilizasiya edildikdən sonra, podratçı RFP-də İcma Əlaqə Məmurunun əlaqə məlumatlarını daxil edəcək və bunu layihə iştirakçıları ilə paylaşacaq.

Bu çoxkanallı yanaşma, ictimaiyyətin narahatlıqlarını bildirmək və xidmət məsələləri ilə bağlı izləmək üçün bir neçə rahat yolunun olmasını təmin edir, bu da cavabdehlik və sürətliliyi artırır. Bütün şikayətlər qeyd olunur, izlənilir və müəyyən edilmiş müddət ərzində həll edilir, nəticələr şikayətçilərə bildirilir. İstəyirsinizsə, məxfilik qorunub saxlanıla bilər.

7.2 İşçi Şikayət Mexanizmi

ADSEA-ya görə, Şəki Su Təmizləmə Sistemləri İdarəetmə Departamentində xüsusi şikayət/müraciət mexanizmi yoxdur. Əksinə, işçi şikayətləri yerli olaraq İK departamenti və ADSEA-nın baş qərargahında həll edilməlidir. ADSEA, Regional Su Meliorasiyası Xidməti PLE və Şəki Su Təmizləmə Sistemləri departamentinin işçiləri şikayətləri Direktor, İK departamenti və Şəki Su Təmizləmə Sistemləri departamentindəki peşəkar birlik nümayəndəsinə, eləcə də ADSEA-nın baş qərargahına təqdim edə bilərlər.

PIU, Şəki Su Təmizləmə Sistemləri İdarəetmə Departamentində xüsusi işçi şikayət mexanizmini qurmalı və tətbiq etməlidir. Bu, şikayətlərin qeydiyyatını əhatə etməli, lakin işçilərin istədikdə şikayətlərin gizli şəkildə müalicə olunmasına imkan tanınmalıdır. İşçi şikayət mexanizminin aydın təsviri hazırlanmalı, peşəkar birlik komitəsinin rolu daxil edilməli və bu məlumat bütün işçilərə yayılmalıdır. Həmçinin, layihə üçün işə götürülən podratçıların və konsultantların Azərbaycan qanunvericiliyinə və EBRD PR 2 tələblərinə, o cümlədən şikayət mexanizminə girişə riayət etməsini təmin etməlidir.

8. Əlaqədar Təsisatlar

EBRD Performans Tələbi 1-ə uyğun olaraq, Ətraf Mühit və Sosial Qiymətləndirmə, EBRD tərəfindən maliyyələşdirilməsə də, Şəki Su və Kanalizasiya Layihəsinin uğurlu icrası və fəaliyyəti üçün vacib olan bir neçə əlaqəli obyektləri müəyyən etmişdir. Bunlara daş karxanaları və boru çuxurları, giriş yolları, su çıxarılması və boşaldılması nöqtələri, enerji təminatı infrastrukturu və müvəqqəti işçi yaşayış yerləri daxildir, bunların hamısı layihəni birbaşa dəstəkləmək məqsədilə tikilmiş, genişləndirilmiş və ya fəaliyyət göstərilir.

Bu obyektlərin ətraf mühit və sosial riskləri və təsirləri, EBRD Performans Tələblərinin (PR) və Yaxşı Beynəlxalq Təcrübənin (GIP) məqsədləri ilə uyğunluğunu təmin etmək üçün qiymətləndirilmişdir. Əsas risklər toz və səs emissiyaları, biomüxtəlifliyin pozulması, torpaq istifadəsi məhdudiyətləri və icma sağlamlığı və təhlükəsizliyi ilə bağlı narahatlıqlardır. Müvafiq olduğu yerlərdə, eroziya nəzarəti, trafik idarəçiliyi, maraqlı tərəflərlə əlaqə və şikayət mexanizmləri kimi yüngülləşdirmə tədbirləri layihənin Ətraf Mühit və Sosial Fəaliyyət Planına (ESAP) və Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Sistemində (ESMS) daxil edilmişdir.

Bu obyektlər üçüncü tərəflər tərəfindən idarə oluna bilsə də, ADSEA onların idarəetmə təcrübələrinin EBRD standartları ilə uyğun olmasını təmin etmək üçün təsir göstərəcəkdir. Monitoring və hesabat vermə öhdəlikləri əlaqəli obyektlərə də şamil edilir və maraqlı tərəflərlə əlaqə fəaliyyətləri, onların fəaliyyəti ilə potensial təsirlənə biləcək icmalarla məsləhətləşməni əhatə edir. Bu inteqrasiya olunmuş yanaşma layihənin daha geniş izinin məsuliyyətlə və davamlı şəkildə idarə olunmasını təmin edir.

Bundan əlavə, uyğunluq, qabiliyyətin artırılması və hesabat verməni nəzarət etmək üçün bir İcraetmə Layihə Qrupu (PIU) yaradılması ilə institutlaşma tədbirləri gücləndiriləcəkdir, bu qrup bir İcma Əlaqə Məmuruna və bir Kommunikasiya Koordinatoruna tərəfindən dəstəklənəcəkdir. Bu tədbirlər birgə olaraq, əlaqəli obyektlərin yalnız layihəyə funksional cəhətdən inteqrasiya olunmasını deyil, həm də EBRD və beynəlxalq ən yaxşı praktikalar tərəfindən müəyyən edilmiş ətraf mühit və sosial gözləntilərə cavab verməsini təmin edir.